

Сакун А. В.
доктор філософських наук,
доцент, завідувач кафедри філософії,
політології та українознавства
Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна

ІНТЕЛЕКТ, ЗНАННЯ, ТВОРЧИСТЬ, ЕЛІТА: ТОЧКИ ПЕРЕТИНУ

З метою ефективного існування і діяльності кожне суспільство прагне мати лідерів. Зважаючи на те, що ми живемо в постіндустріальному суспільстві, історичної форми в розвитку всього людства, то необхідно визначити межі існування еліти в ньому. Зазначимо, що дане поняття є багатозначним, досліджувалося й аналізувалося представниками всіх сфер і напрямків суспільної думки. Етимологія поняття «еліта» має на увазі краших, найбільш гідних представників суспільства, що далеко не завжди відповідає дійсності. Але хоча заперечення її й мають підстави, відмова від терміну, який відбиває певну реальність, певне соціальне відношення, не має сенсу. Адже в будь-якому випадку еліта суспільства завжди є групою людей, що не лише перебувають на верхньому щаблі ієрархії, але й здатна творити зразки нових потреб і поведінки, які стають нормою життя.

Еліту утворюють ті, хто займає вищі позиції у групі, організації або інституції, відбір у неї здійснюється за принципом «продуктивного використання знань». Тому еліта володіє, завдяки своїм позиціям і ролі, владою та статусом, що дозволяє їй здійснювати вплив на формування соціальної структури суспільства. Еліта, таким чином, є певним чином структурована група, яка в силу свого особливого соціального статусу відповідає політичним умовам, суспільному сприйняттю, певним соціокультурним традиціям. Завдяки розумінню картини світу, прийнятої в даному соціумі і соціальній страті, яку вона очолює, еліта займає унікальне положення в системі владних інститутів. Еліта володіє потенціалом вирішального впливу (культурного, економічного, ідеологічного, політичного) на більшість інших груп та соціальних інститутів в суспільстві.

За останні два століття найбільш вагомий внесок у теорію еліти внесли такі вчені, як О. Гамільтон, Т. Веблен, Р. Міхельс, Ч. Міллс. Родона-

чальник федералізму О. Гамільтон розглядав еліту з позиції об'єктивно існуючих, на його думку, відмінностей між громадянами, які рівні лише по народженню; Т. Веблен – як економічну й фінансову олігархію в досягненні специфічних цілей і цінностей; Р. Міхельс установив «залізний закон еліт», відповідно до якого еліта є «позаісторичне соціальне явище»; Ч. Міллс – увів поняття «роздробленості еліт», виявивши, що в кожній сфері сучасного буття і діяльності існують окремі еліти.

В умовах постіндустріального суспільства поняття еліти набуває інших характеристик і рис, оскільки змінюються особливості і специфіка суспільної діяльності, життя, мислення. Фундаментальними складовими теорії постіндустріального суспільства є періодизація історії не за принципом оцінювання структури відповідних суспільств, а на основі дослідження технологічних аспектів організації суспільного виробництва. Центральне місце у визначенні політики в суспільстві займає теоретичне знання. Університети як центри зосередження цього знання перетворюються у головні інститути суспільства. В силу чого створюються нові інтелектуальні технології.

Зважаючи на особливості змін та рис, притаманних цьому типу суспільства, на перші позиції виходить інтелектуальна еліта.

Інтелектуальну еліту не можна ототожнювати ні з ученими, ні з інтелігенцією в загальноприйнятому сенсі слова; і досить важко визначити її суть на основі лише однієї переважаючої цінності – влади, грошей, впливу. Тому що не лише інтелектуальна, але і інші еліти здійснюють вплив на суспільство. Разом з тим необхідно зазначити різноякісний, різнорідний склад інтелектуальної еліти. *Перша група* – інтелектуали, які осмислюють і пояснюють соціальні, політичні, економічні проблеми, події і процеси, що відбуваються в суспільстві. До цієї групи входять учені, журналісти, політики та інші представники даної суспільної сфери діяльності. В цілому саме вони здійснюють вплив через різні важелі, і особливо засоби масової інформації, на широку публіку, на масову свідомість, беручи участь у прийнятті політичних або інших рішень, оскільки мають відповідний статус.

Другу групу складають учені, які своїми дослідженнями і розробками сприяють науково-технічному прогресу країни, підтримці світового престижу держави, особливо в області інноваційних технологій. Вони вносять реальний вклад в розвиток промисловості та економіки країни.

До *третьої групи* входять професіонали з високим рівнем компетентності, досвідом і практичним мисленням, здібністю до ухвалення рішень в умовах невизначеності, швидких змін. Це – інженери, управлінці різного рівня і профілю, як цивільного, так і військового, і економічного масштабу, підприємства, міста, фірми тощо. Саме від їх інтелектуального рівня та фахової компетентності залежить успіх різного роду ініціатив в локальних сферах і на окремих ділянках соціально-економічного життя країни.

До *четвертої групи* можна віднести представників системи освіти. Педагоги не лише складають інтелектуальний потенціал країни, але й вирощують нову інтелектуальну еліту наступного покоління. Своєю діяльністю вони не лише передають відповідні знання, але і шукають ті, що відповідають сучасним вимогам, сучасному способу мислення. Отже, залежно від способу організації системи освіти буде забезпечений той або інший рівень майбутнього інтелектуального потенціалу суспільства.

Інтелектуальну еліту характеризує критичне, незалежне мислення. Поряд з цим потрібно визначити необхідність збереження і оновлення науково-технічної еліти, здатної до розробки, сприйняття і впровадження нових технологій. У цій характеристиці наукової еліти основним показником є високий творчий потенціал. Належність вчених до елітного прошарку підтверджує світовий рівень їх досліджень.

Найбільш стійкою ознакою елітності є оригінальність і нестандартність мислення вченого. Важливим є те, що виявлення наукової еліти відбувається не в соціальній сфері, а в інформаційній, в площині наукових результатів і знання. Наукова еліта – це вчені, чії професійні досягнення мають переважну значущість в науці, вищу інтелектуальну цінність, визнану світовим науковим товариством. Основу їх інтелекту складає креатив, творча діяльність. Творчість в загальному сенсі – процес людської діяльності, завдяки якій виникають якісно нові матеріальні і духовні цінності.

Аналіз сутності творчості з точки зору елітології виокремлює два моменти. По-перше, творчість взагалі – не елітарне явище, не діяльність для «обраних», для представників привілейованих спільнот і страт. Скоріше навпаки: джерелом, носієм і виразником творчості як у матеріальній, так і в духовній сфері є народна культура. В цьому переконуємо-

ся, звернувшись до історії пізнання і творчості, знаходячи там імена видатних винахідників-самоуків, приклади геніальних знахідок і передбачень. По-друге, оскільки основна роль еліти – давати зразки, приклади того, як жити, як морально вести себе в людських ситуаціях, як поглиблювати, виявляти і збагачувати людські потреби, тобто творити культуру, то роль наукової еліти, відповідно, – у забезпеченні розвитку науки, збагаченні її новими ідеями, теоріями, у творенні науки. Творчість тут виступає провідним рушієм науки. Однак відразу потрібно зауважити, що в науці існують як умовні критерії визначення належності наукової творчості до елітарної, так і критерії конкретні.

Сьогодні, як визначає Е. Тоффлер, ми стоїмо на порозі нової ери – ери синтезу. Відбувається повернення до «крупномаштабного» мислення, до узагальнення теорії, до складання частин слова в єдине ціле. Більш того, ми живемо в час «кліп-культури», яка розбиває наш образний ряд на маленькі кадрики, які, в свою чергу, нам потрібно синтезувати та створити свій власний образний ряд, який стане основою конфігуративного модульного «Я» кожного індивіда. Хтось мусить інтегрувати усе це до купи, «синтезувати реальну картину світу та її майбутній розвиток» [4; 263]. Тому, саме ця потреба призводить до появи еліти сучасного суспільства – професіоналів, фахівців, чиїм головним завданням стала інтеграція та синтез. Представники еліти мають проникати в усі види діяльності і прошарки суспільства, щоб керувати процесом його розвитку. Для цього потрібно володіти гнучким мисленням, вмінням креативного аналізу. Наукова творчість – це вид творчої діяльності, що веде до створення принципово нових і соціально значущих духовних продуктів – знань, які використовуються надалі у всіх сферах духовно-культурної та господарсько-виробничої діяльності.

Виходячи з вищесказаного, можна виділити наступні етапи творчої діяльності: накопичення знань і навичок, необхідних для чіткого викладу і формулювання завдання (постановка завдань); зосередження зусиль і пошук додаткової інформації, підготовка до вирішення завдання; відхід від проблеми, звернення до інших занять; інсайт (геніальна ідея, тобто логічний розрив, стрибок в мисленні), отримання результату; перевірка і доопрацювання задуму, його втілення.

Творчість – не постійний процес. В ньому чергуються підйоми, застої, занепади, осяяння. Вищою точкою творчості, його кульмінацією є

натхнення, для якого характерний особливий емоційний підйом, ясність і виразність думки, відсутність об'єктивованих детермінацій, напруга.

Творчі здібності діляться на три основні групи: здібності, пов'язані з мотивацією (інтереси і схильності); здібності, пов'язані з темпераментом (емоційність); розумові здібності.

Для творчості необхідні наступні умови: по-перше, потрібно знати не лише одну галузь науки (або мистецтва), але і суміжні з нею.

По-друге, необхідно бачити суперечності, що виникають при порівнянні аксіом (або правил) різних областей. Іншими словами, потрібно вміти бачити парадокси. Це дано далеко не всім людям, і, відповідно, не кожному професіоналу у певній галузі.

Отже, еліта є певною вибраною меншістю, переваги якої очевидні. Її авторитет не має нічого спільного з впливом кількісного чинника. Тому справжньою елітою може бути в першу чергу і по праву інтелектуальна, здатна завдяки цьому до творчості частина населення, а не та, яка привласнила собі максимальну кількість матеріальних благ. Наука як така завжди елітарна, її розвиток – це збереження кращого (і не сприйняття гіршого), котре стає рівнем, на якому знов виявляється краще, більш нове, прогресивніше, – тобто розвиток науки і є вибір елітного знання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гьосле В. Практична філософія в сучасному світі. – К.: Лібра, 2003. – С. 113.
2. Кудашов В.И. Конструирование инновационного варианта образования // *Философия образования*. – 2009. – № 3. – С. 6-7 (5-9).
3. Парето В. Элиты и аристократия // *Личность. Культура. Общество*. Т. IV. – Вып. 3-4. – С. 3-14.
4. Тоффлер Э. Третья волна. – М., 2002. – С. 263-276.